

В.І. МЕЛЬНИК

Національний ботанічний сад ім. М.М. Гришка НАН України
Україна, 01014 м. Київ, вул. Тімірязєвська, 1

ВАЦЛАВ БОРЕЙКО.

До 250-річчя від дня народження

Висвітлено життєвий шлях і творчий доробок видатного ландшафтнього архітектора Вацлава Борейка (1764–1854), який заклав в Україні ботанічний сад та чотири пейзажні парки. Описано сучасний стан цих парків.

Ключові слова: Вацлав Борейко, ландшафтний архітектор, англійські парки, ботанічний сад, Волинь, Київщина.

У період розквіту садово-паркового мистецтва на Волині у XVII–XIX ст. найвидатнішими ландшафтними архітекторами були Діонісій Міклер (Деніс Мак-Клер), Кайзер та Вацлав Борейко. В своїй праці, присвяченій історії садівництва в Польщі, Е. Янковський (Janowski, 1923) відносить Борейка до видатних особистостей Волині.

Вацлав Борейко народився 16 квітня 1764 р. у с. Самостріли Луцького повіту Волинського воєводства (нині Корецький р-н Рівненської обл.) у заможній сім'ї житомирського чашника (придворний, який завідував винними погребами й підносив напої до королівського столу) Яна-Павла Борейка.

Вацлав навчався в школі при монастирі піарів у містечку Межиричі (нині с. Великі Межиричі Корецького р-ну Рівненської обл.), по закінченні якої вивчав право в Житомирі. В цьому місті він почав свою трудову діяльність помічником адвоката. Після цього деякий час працював у трибуналі м. Любліна. Вацлав Борейко був обраний делегатом від Волинського воєводства до польського сейму і регулярно виїздив на його засідання до Варшави.

У 1799 р. Вацлав Борейко успадкував батьківський маєток у с. Самостріли, у 1805 р. купив с. Висоцьк (нині Дубровицький р-н Рівненської обл.) (Hognowska, 1936; Kowalska, 1987).

У 1807 р. за поданням міністра освіти Росії В. Борейка було обрано членом-комісаром едукативної комісії, створеної за ініціативою

відомого педагога та громадського діяча Тадеуша Чацького для впорядкування навчально-виховних фондів на Волині, Поділлі та Київщині. Кілька років Борейко очолював цю комісію. В 1832 р. він після 40-річної служби склав свої повноваження, залишившись почесним попечителем Рівненського повіту. Завдяки діяльності Борейка було відкрито низку парафіяльних шкіл. Він приділяв багато уваги розвитку школи при монастирі піарів у с. Межиричі, мріяв про її перетворення на гімназію, виділяв кошти на її утримання. В своєму маєтку в с. Самостріли він побудував капличку Межирицького монастиря (Pamiętniki domowe, 1845).

22 червня 1854 р. Вацлав Борейко помер у с. Дідівщина (нині Фастівський р-н Київської обл.), де й був похований (Hognowska, 1936; Kowalska, 1987).

Вацлав Борейко — автор педагогічної праці “O wychowaniu dzieci” (1853), історико-географічного нарису “Pamiętnik o Wołyniu”, який залишився не опублікованим, а рукопис загубився, та оригінальної публікації “Pamiętnik Wacława Borejki o obyczajach i zwyczajach” (Pamiętniki domowe, 1845), яка становить значний науковий інтерес для істориків, етнографів та спеціалістів з етики.

Одним з найважливіших аспектів багатогранної діяльності В. Борейка було ландшафтне садівництво. Він підтримував тісні контакти з ботанічними садами Відня, Парижа, Кременця, Пулав, передавав ботанічним садам і любителям рослини та насіння рідкісних видів. Так, до Кременецького ботанічного саду

Рис. 1. Пейзажний парк у Мотовилівці на Київщині. Рисунок Наполеона Орди
Figure 1. Landscape garden in Motovylivka in Kyiv region. Illustration of Napoleon Orda

Рис. 2. Пейзажний парк у Мотовилівці. Сучасний вигляд

Figure 2. Landscape garden in Motovylivka. Modern state

надходило стільки заявок на придбання насіння азалії понтійської (рододендрона жовтого — *Rhododendron luteum* Sweet.), що сад був не в змозі їх забезпечити. Директор ботанічного саду Віллібальд Бессер звернувся до Вацлава Борейка з проханням допомоги в цій справі. Борейко передав Кременецькому ботанічному саду велику кількість насіння азалії, зібраного в природі: таким чином він зробив значний внесок у розповсюдження цієї рослини в Європі (Мельник, 2008; Besser, 1810; Jankowski, 1923). Віллібальд Бессер високо цінував Вацлава Борейка як ботаніка та ландшафтного архітектора і назвав на його честь один із видів шипшин — *Rosa borejkiana*.

Вацлав Борейко заклав англійські сади в містечку Висоцьк на Волині, у Володарці, Мотовилівці (нині Фастівський р-н) та в Солтанівці (нині Васильківський р-н) на Київщині, а в родовому маєтку в с. Самостріли — перший на Волині приватний ботанічний сад.

У літературі дуже мало відомостей про сади В. Борейка. Наявна інформація дає підставу

вважати, що вони відзначалися значною різноманітністю рослин. Так, у Володарському парку влітку на відкритому повітрі зростали величні пальми, алое, апельсини та лимони, які взимку повертали до оранжерей. В оранжереях вирощували також орхідеї (Aftanazy, 1993). Багато екзотичних рослин зростало в приватному ботанічному саду В. Борейка в с. Самостріли, зокрема платани і тюльпанові дерева у відкритому ґрунті та лаври в теплицях. У 1805 р. цей сад відвідала княгиня Ізабела Чарторийська, яка була великим знавцем і пропагандистом англійських садів у Польщі. Вона була задоволена побаченням і зазначила «Widziałam rzecz osobliwą: botanikę w kontuszu» (бачила річ особливу — ботаніку в кунтушу*) (Jankowski, 1923). Після смерті Борейка його ботанічний сад відійшов до нових господарів і проіснував до 1880 р. Окремі платани дожили до 1950 р.

При ботанічному саду функціонувала школа садівників, яка впродовж 30 років готувала висококваліфікованих спеціалістів (Jankowski, 1923). Два закладені В. Борейком парки збереглися до наших днів у Мотовилівці та Висоцьку.

Присадибний парк у Мотовилівці було закладено на високому березі р. Стугна, де збереглися залишки давніх оборонних валів (Aftanazy, 1993). Парк створено на основі природної діброви. Окрім величних дубів черешчатих, збереглися поодинокі старі дерева липи серцелистої, густо покриті омелою, груші та одне дерево сосни. Коли на цій території розташовувалася Київська дослідна станція Інституту овочівництва та баштанства УААН, проводився догляд за парком, були сформовані ялинові та туєві алеї. Після розформування дослідної станції територія парку покрилася густими непрохідними заростями акації, берези бородавчастої, клена гостролистого, бруслини бородавчастої, бирючини, свидни, бузини трав'янистої. Цей чудовий пейзажний парк Вацлава Борейка потребує реконструкції та збереження.

* Кунтуш — старовинний польський чоловічий одяг.

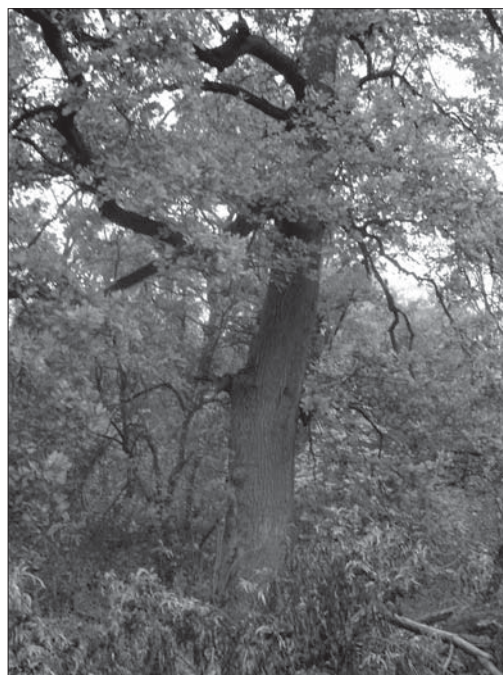

Рис. 3. Борейків парк у Висоцьку (Рівненська обл.)

Figure 3. Boreyko's landscape garden in Vysotsk (Rivne region)

До наших днів у хорошому стані зберігся англійський сад, закладений Вацлавом Борейком на місці давнього городища у Висоцьку (Aftanazy, 1993), який місцеві жителі називають «Борейковим парком». На округлому підвищенні мальовничого берега р. Горинь на площі 2,5 га зростають величні 200-річні дерева місцевої флори: граб, клен гостролистий, липа серцелиста, ясен високий та інтродукована модрина європейська. Цей парк є гідним пам'ятником видатному ландшафтному архітектору і заслуговує охорони на правах парку-пам'ятки садово-паркового мистецтва загальнодержавного значення.

Цікаво, що на малій батьківщині В. Борейка — в с. Самостріли народився і провів перші десять років видатний український ботанік академік В.І. Липський. У дитинстві він не міг не бачити величних платанів, тюльпанових дерев та лаврів, які зростали в саду Борейка. Дитячі враження від екзотичних рослин могли вплинути на становлення В.І. Липського як ботаніка та географа.

Melnik V.I. Сад Волинських Афін. Ботанічна наука та освіта у Волинській гімназії — Кременецькому ліцеї (1806–1832) / *V.I. Melnik*. — К: Фітосоціоцентр, 2008. — 28 с.

Aftanazy R. Materiały do dziejów rezydencji. Dawne wojewódstwa Brzesko-Litewskie, Nówogródzkie / *R. Aftanazy*. — Warszawa, 1986. — T. 2. — 580 s.

Aftanazy R. Materiały do dziejów rezydencji. Crwężć II Ziemie Ruskie korony. Dawne wojewódstwo Kijowskie / *R. Aftanazy*. — Warszawa, 1993. — T. XI A. — 719 s., T. XI B. — 288 s.

Besser V. Catalogue de plantes du jardin botanique de Krzemieniec en Volhynie / *V. Besser*. — Krzemieniec, 1810. — 88 p.

Hornowska M. Boreyko Waclaw / *M. Hornowska* // Polski Słownik Biograficzny. — Kraków: Nakładem Polskiej Akademii Umiejętności, 1936. — T. II/1. — S. 325–326.

Jankowski E. Dzieje ogrodnictwa w Polsce. W zarysie / *E. Jankowski*. — Warszawa: Nakład Banku dla Handlu i Przemysłu, 1923. — 212 s.

Kowalska K. Boreyko Waclaw / *K. Kowalska* // Słownik biologów polskich. — Warszawa: PWN, 1987. — S. 83–84.

Pamiętniki domowe. Zebrane i wydane przez *M. Grabowkiego*. — Warszawa, 1845. — 249 s.

REFERENCES

Melnik V.I. (2008) Sad Volynskikh Afin. Botanichna nauka ta osvita u Volynski gimnasii — Kremenet'skomu litsei (1806–1832) [The Garden of Volhynian Athens. Botanical sciences and education in Volhynian Gymnasium. — Krzemieniec Lyceum (1806–1832)]. Kyiv, Phitosotsiotsentr, 28 p.

Aftanazy R. (1986) Materiały do dziejów rezydencji. Dawne wojewódstwa Brzesko-Litewskie, Nówogródzkie, Warszawa, T. 2, 580 s.

Aftanazy R. (1993) Materiały do dziejów rezydencji. Crwężć II Ziemie Ruskie korony. Dawne wojewódstwo Kijowskie, Warszawa, T. XI A, 719 S., T. XI B, 288 s.

Besser V. (1810) Catalogue de plantes du jardin botanique de Krzemieniec en Volhynie. Krzemieniec, 88 p.

Hornowska M. (1936) Boreyko Waclaw. Polski Słownik Biograficzny, Kraków, Nakładem Polskiej Akademii Umiejętności, T. II/1. S. 325–326.

Jankowski E. (1923) Dzieje ogrodnictwa w Polsce. W zarysie. Warszawa: Nakład Banku dla Handlu i Przemysłu, 212 s.

Kowalska K. (1987) Boreyko Waclaw. Słownik biologów polskich, Warszawa, PWN, S. 83–84.

Pamiętniki domowe. Zebrane i wydane przez *M. Grabowkiego* (1845) Warszawa, 249 s.

Надійшла до редакції 12.03.2014 р.

Рекомендував до друку П.Є. Булах

V.I. Melnik

Национальный ботанический сад
им. Н.Н. Гришко НАН Украины,
Украина, г. Киев

WACLAW BOREYKO.

The 250th Anniversary of the birth

Освещены жизненный путь и творческое наследие выдающегося ландшафтного архитектора Вацлава Борейко (1764–1854), который заложил в Украине ботанический сад и четыре пейзажных парка. Описано современное состояние этих парков.

Ключевые слова: Вацлав Борейко, ландшафтный архитектор, английские парки, ботанический сад, Вольтынь, Киевщина.

V.I. Melnik

M.M. Gryshko National Botanical Garden,
National Academy of Sciences of Ukraine,
Ukraine, Kyiv

WACLAW BOREYKO.

The 250th Anniversary of the birth

The paper is devoted to life and creative achievement of eminent landscape architect Waclaw Boreyko, who laid botanical garden and four landscape gardens in Ukraine. Modern state of Boreyko's landscape gardens are described.

Key words: Waclaw Boreyko, landscape architect, english garden, botanical garden, Volhynia, Kyiv region.